

משרד החנוך והתדבוח - המחלקה לחרבות תורנית
ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו נ כ פ ר ש ה ש ב ו ע
ערוכים בידי ד"ר נחמה ליבוביץ - שנה העשרים ואחת

תולדות (תשכ"ב)

כ"ן ל"ד-ל"ה. נשי עשו.

א. נתיי עשו בן ארבעים שנה

בראשית רבה ס"ח (א)

הדא הוא דכתיב (ההלים פ') "יכרסמנה חזיר מיער" ר' מנחם כשם ר' סימון: מכל הנביאים לא פרסמוה (אח מלכות אדום הרשעה) אלא שנים: משה ואהרן אמר (דב' י"ד) "ואח החזיר כי מפריס פרסח הוא ולא גרה - טמא הוא לכם". אסף אמר (תהל' פ') "יכרסמנה חזיר מיער". למה הוא מושלה לחזיר? אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רודף הוא מנשיט את טלפיו, כלומר שאני טהור, כך מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת ונראית כאלו מצעת את הנימה (מחנות כחוננו) עשה עצמה כאלו היא עושה צדקה ומצדקת את הדין לאמיתה ועושה כצדקה נאות על הנימה שבבית הדין. כך עשו - כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותן, וכיון שהגיע לארבעים שנה, דימה עצמו לאביו, אמר: "מה אבא נשא אשה בן ארבעים שנה", הדא הוא דכתיב "ויהי עשו בן ארבעים שנה".

רש"י ד"ה בן ארבעים שנה

עשו היה נמשל לחזיר שנ' (ההלים פ') "יכרסמנה חזיר מיער", החזיר הזה כשהוא שוכב, מושט טלפיו לומר: "ראו שאני טהור!" כך אלו - גוזלים וחומסים ומראים עצמם כשרים. כל ארבעים שנה היה עשו צד נשים מחתה יד בעליהן ומענה אותן, כשהיה בן ארבעים אמר: "אבא - בן ארבעים שנה נשא אשה, אף אני כן".

- 1) מהו האומיני בדרך בה מסגנן רש"י את מקורו?
- 2) x אין רש"י מביא דברי מדרש אלא אם כן נדרש לישב קשי במסוק, מה הוא הקשי בפסוקנו?
- 3) x מה המריץ את בעל המדרש (ובעקבותיו את רש"י) לפרש את צידו של עשו כ"ציד" שלא כמשמעו?
- 4) מהי ההכונה המסומלת לדעתם בחזיר ולמה יחסו דוקא לאדום(מלכות רומי)?

ב. ויהי עשו...

ר' אברהם בן הרמב"ם:

אחר את הנשואים עד ארבעים לשנות חייו, כדי לרמוח עצמו ליצחק אביו ולקח שתי נשים מבנות חת בנגוד לצואה זקנו ומצב אביו. ולאבי אבא ז"ל בזה שאלה אשר טעמה: איך היה יכול יצחק לחשוף בעשו ולבחור בו לברכה יותר מביעקב אחרי מרידה זו והגנאי המפורסם? והחשובה לאבי אבא ז"ל אשר טעמו, כי היה יצחק מצפה להחזירו למוטב על ידי הברכה ולהקן על ידה שיעור זה מן היציאה מן הדרך הישר ולכפר עליו מן אותה העבירה היחידה שלא נודע ליצחק זולתה מיציאתו של עשו מן הדרך הישר.

- 1) במה שונים דבריו מדברי המדרש?
- 2) הסבר בדבריו (א) מהי "צואה זקנו"? (ב) מהו "מצב אביו"? (ג) מהו הגנאי המפורסם?
- 3) במה שונה הפישחו של אבי הרמב"ם את הלך רוחו של יצחק מהפישת רוב פרשנינו?, כגון זו של אברבנאל

אין ספק שהיה לו ליצחק להתבונן במעשה עשו ורשעתו ורשעת נשיו - והבנים אשר חלדנה ילמו לבן לרוע. והיה לו להפליא אל האלוקים ויודיעהו למי יברך, אם לגדול כפי לידתו, אם לגדול בשלמותו. אבל האהבה שקלקלת את השורה, לאהבתו את עשו חשקה נפשו בו, ולא ראה חובה במעשיו. ואולי שלזה נאמר "ויהי כי זקן יצחק ותכחינה עיניו מראות" שעניו שכלו וכונתו כהו בענין עשו ולא ראה ולא התבונן במעשיו כראוי.

ג. בראשית רבה ס"ח י"ד

"ותחינה מורת רוח ליצחק ולרבקה" למה ליצחק תחינה? אלא ע"י שהיחה רבקה בת כופרים לא היחה מקפדת על טנופה עבודה כוכבים, וזה ע"י שהיחה בן קדושים היה מקפיד על טנופה עבודה כוכבים. לפיכך ליצחק תחינה.

ד"א למה ליצחק תחילה? אלא דרכה של אשה להיות יושבת בתוך ביתה ודרכו של איש להיות יוצא לדרך ולסד בינה סנני אדם, וזה ע"י שכתו עיניו והוא יושב בתוך הבית, לפיכך ליצחק תחילה.

אמר ר' יהושע בן לוי: גרם להורו לסלק מסנו רוח הקדש.

(1) ומקשה בעל "יפת תואר" ודלמא היו מורת רוח לשניהם יחד והכתוב סונה ליצחק תחילה לפי חשיבותו?

וכן מקשה מהרז"ו: וצריך עיון: שהרי מן הדין להקדים האב לאם?

הסבר את קושיתם ונסה ליטב אותה?

(2) מה ההבדל בין תשובת המדרש הראשונה לשניה?

xx (3) כיצד מפרש המדרש השלישי (ריב"ל) את המלים "מורת רוח"?

ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה.

רש"י ד"ה מורת רוח: לשון הסראת רוח כמו (דב' ט) "מאריס הייתם", כל מפעיתו היו להקעים ולעצבון ליצחק ולרבקה שהיו עובדות ע"ז.

רשב"ם סג ד"ה מורת רוח: כמו מן "עושה" לזכר יאמר "עושה דברו" (תהלים קס"ח) לנקיבה, וכשהוא דבוק (=כשהמלה באה בסמיכות) יאמר "עושה", כן יאמר מן מורה לשון מסרה, (יהושע א' י"ח) "ימרה את פיר" יאמר מורה לנקיבה וכשהוא דבוק יאמר מורה רוח קונטרס יאנץ (בהוצ' רוזין) אבל (משלי י"ד י) "לב יודע מרת בפשו" ובלשון אשכנז *Contrafacere* *Constituentis* *Widerstreben* חסף קמץ (=קמץ קטן) לפי שהוא שם דבר, לשון (דב' ל"ג ל"ג) "טרורוה", אבל זה מלאפום (=חולם) הוא לשון פועל, ומגזרת (איכה א' כ') "כי מרה טרייה" מחסופי למ"ד פעל.

רבנו בחיי על התורה

החפץ והדעת יקראו בלשוננו "רוח" מלשון חז"ל, "שיכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד. והכתוב אומר כאלו כל אחת היתה מסרבת הרוח ליצחק ולרבקה, כלומר שהיתה סכעסת אותם ועושה כל מה שעושה כנגד דעתם.

הרכסים לבקעת ד"ה מרת רוח:

מורות רוח, כי שתיים הן, אך כן משפט הלשון בנקיבות רבות לזכר הפעולה יחידה, ולא כן בזכרים. וכן (שם י"ז) "ידינו אמונה", (בר' ס"ט) "בנות צעדה עלי שור", (שם א') "כי תקראנה מלחמה, (משלי ט' א') "חכמות בנתה ביתה", (תהלים ס"ח י"ד) "כנפי יונה נחפה בכסף"... ובעלי הלשון לא הזכירו שכן המנהג בנקיבות לבדן, ומעם השני הזה לא נתברר.

שד"ל ד"ה מורת רוח

מריורה רוח, כמו (משלי יד) "לב יודע מרת בפשו" והוא ענין עצבון... וגם שרש מרה וכל לשון מרי עיקרו "מרר", כי הבלתי שומע בקולנו גורם לנו עצבון... אבל למה באה כאן המ"ם בחולם ובמשלי בקמץ חסוף? כאן המעט במ"ם מפני מלה זעירה ('רוח') שאחריה ואם היתה המ"ם בקמץ והמעט עליה לא היה הקמץ יכול להיות חסוף, אבל היה רחב.

(1) מה הקשי הדקדוקי בפסוקנו?

(2) כמה דעות שונות מצינו בחמשת הכפרשים האלה?

(3) איזו מהן מתאימה לתפישתנו הדקדוקית היום?

(4) התוכל לפרש את שם' י"ן, תהל' ס"ח י"ד, שלא כפי שפרשו בעל רכמים לבקעה?

ז. ל"ה ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה.

העמק דבר ד"ה ליצחק ולרבקה:

לכל אחד באופן אחר, כאשר באמת לא נשתור גם הטח בהנהגתך לעשו ונסיו - שהרי ידעו שיצחק אוהב את עשו ולא כן רבקה. ולפעמים האהבה גורמת מורת רוח, שבטוחות הן לעשות רע ולא יקצוף, בשביל האהבה, ולפעמים השנאה גורמת מורת רוח, שסצערות בהקלת כבוד ומראות שאינן חרשות לה. ומשום הכא כתיב "ליצחק ולרבקה" בפני עצמו.

x (1) כיצד מפרש בעל העמק דבר את המלים "מורת רוח", עם איזו מן הדעות שבטאלה ד' הוא מסכים?

xx (2) מהו הדיוק הלשוני בפסוקנו שמפגנו זייק לומר מה שאמר?

השאלות המסומנות x קשות והמסומנות xx קשות ביותר, יפתח כל אחד לפי הבנתו. שאלות וגם תשובות יש לשלוח לו"ר בחמה לובוביץ, קריה-טשה, ירושלים.